

The importance of leadership, motivational, communicative, organizational, partnership skills in the professional activities of modern heads of general secondary education has been analyzed. Emphasis is placed on the need to develop the professional qualities of management personnel in the system of postgraduate education, in particular the qualities that maintain a favorable friendly atmosphere for teaching and educating students in the educational institution.

Based on the analysis of the pedagogical heritage of V. Sukhomlynskyi and current trends in education reform, the directions of professional development of heads of general secondary educational institutions in the system of postgraduate education have been proposed.

Key words: professional development, partnership, interaction, education, pedagogical collective, head of general secondary educational institution.

Дата надходження статті: 04.11.2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Примакова В.В.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi46.134>

Куценко І. В.^{*}

orcid.org/0000-0001-5347-4101

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ КУРСАНТІВ МОРСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У 90-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлено особливості вдосконалення системи моніторингу навчальних досягнень курсантів морських навчальних закладів у 90-х роках ХХ століття. Аналіз архівних матеріалів та опублікованих історичних джерел, пов'язаних із навчальною діяльністю морських навчальних закладів, показав, що моніторинг навчальних досягнень курсантів цих закладів уперше в незалежній Україні почали практично організовувати і здійснювати ще на початку 1990-х років у зв'язку із запровадженням педагогічних нововведень, відстеження ефективності реалізації яких стало обов'язковою умовою інноваційної діяльності. У статті зазначається, що на початку окресленого періоду гостро відчувалася потреба в державному моніторингу якості освіти, однак усі спроби його створення тоді не вийшли на рівень їх практичної реалізації. У дослідженні виявлено, що в 90-х роках ХХ ст. основними показниками результатів навчання стали не ступені освоєння навчальних програм, а спроможність застосовувати предметні знання і вміння в ситуаціях, що вимагають здатності узагальнювати, міркувати, робити висновки, приймати рішення і продуктивно діяти.

Авторка виділяє три відносно самостійні періоди, в рамках яких помітною є еволюція принципів аналізу основних етапів реформування морської освіти України: 1) відображення у працях дослідників необхідності змін у вищій школі та розширення її міжнародних зв'язків, становлення нових підходів до процесів реформування морської освіти, що вимагали глибокого наукового осмислення процесів моніторингу; 2) етап радикального реформування вітчизняної системи вищої освіти, коли у науковому дискурсі часто зустрічалася ідеалізація західних освітніх стандартів; 3) період стабілізації форм і методів реформування української освіти.

Ключові слова: моніторинг, морська освіта, навчальні досягнення, курсанти, тести, програма, звіти про навчально-виховну роботу.

Постановка проблеми. Досліджувана проблема набула особливої актуальності у зв'язку з якісними змінами в сучасній освітній політиці розвинених країн, що мають істотний вплив на вітчизняну систему морської освіти. Становлення нових підходів

^{*} © Куценко І. В.

до процесів реформування морської освіти вимагає глибокого наукового осмислення історичного досвіду реформ 90-х років, їх об'єктивної оцінки і вироблення рекомендацій для позитивного розвитку морської освіти у XXI столітті.

Аналіз досліджень. Окремі аспекти проблеми моніторингу навчальних досягнень студентів морських навчальних закладів розглядалися широким колом вітчизняних і зарубіжних учених. Так, дослідження проблем історії педагогіки здійснювалися М. Євтухом, В. Кузьменком, А. Савченко, Н. Слюсаренко та ін. Різні аспекти історії морської освіти розглядали О. Чорний (діяльність навчальних закладів морського профілю на півдні України), О. Тимофеева (історія морської освіти в Україні з огляду на соціально-комунікативну компетентність майбутніх судноводіїв), О. Чагайда (особливості морської освіти в Україні у XX столітті), А. Ляшкевич (теорія і практика морської освіти на Півдні України у XIX – XX століттях) та ін. Велику значущість мають архівні документи, головним чином, це первинні матеріали Державного архіву Херсонської області. Досліджувалися накази, циркуляри, службове листування, звіти, протоколи засідань методичних об'єднань та педагогічних зібрань, рецензії та відгуки державних кваліфікаційних комісій із захисту дипломних робіт та інші документи, зміст яких пов'язаний із навчальною діяльністю морських навчальних закладів у цілому та моніторингом навчальних досягнень у закладах морської освіти.

Історіографічний аналіз поставленої проблеми дозволив розділити всю науково-методичну літературу і документацію на окремі блоки відповідно до етапів вивчення завдань реформування професійної освіти. У 90-х роках цій темі було присвячено значну кількість наукових робіт. Їй приділяли увагу органи державної влади, органи управління освітою і громадськість. Однак, незважаючи на великий обсяг наукової літератури і документації, слід визнати, що історіографія досліджуваної проблеми ще тільки починає формуватися. Хоча інтерес до проблем реформування морської освіти значно зріс ще на початку 90-х років, накопичена від того часу документація і література з цих проблем не була належно вивчена і систематизована.

Мета статті – з'ясувати особливості удосконалення системи моніторингу навчальних досягнень курсантів морських навчальних закладів у 1990–1999 роках, спираючись на аналіз наукових досліджень, архівних та опублікованих документів.

Виклад основного матеріалу. Окремі аспекти проблеми моніторингу навчальних досягнень студентів морських навчальних закладів досліджувалися ще на початку 90-х років.

Можна виділити три відносно самостійні періоди, в рамках яких помітною є еволюція принципів аналізу основних етапів реформування морської освіти України:

- 1) відображення у працях дослідників необхідності змін у вищій школі та розширення її міжнародних зв'язків, становлення нових підходів до процесів реформування морської освіти, що, зокрема, вимагали глибокого наукового осмислення форм моніторингу;
- 2) етап радикального реформування вітчизняної системи вищої освіти, коли у науковому дискурсі часто зустрічалася ідеалізація західних освітніх стандартів;
- 3) період стабілізації форм і методів реформування української освіти.

Уже наприкінці періоду «перебудови», коли в країні розгорнулися реформи в економічній, соціальній, політичній і духовній сферах, коли почав переосмислюватися історичний досвід, потрібні були і нові підходи до аналізу політики в сфері морської освіти. Відтоді в історіографії спостерігався вихід окремих досліджень на рівень критичного перегляду і спроби по-справжньому наукового узагальнення історичного досвіду підготовки фахівців.

А. Майоров наголошував на необхідності запозичення окремих зарубіжних принципів організації освітнього процесу, що було безумовним нововведенням у вітчизняній історіографії [3, с. 28].

У 90-х роках, особливо у другій їх половині, з'явився цілий ряд робіт із проблем моніторингу в освіті (В. І. Андреев, А. Н. Майоров, Д. Ш. Матрос, Н. М. Мельникова, Д. М. Полев, та ін.), що містили теоретичне обґрунтування й аналіз досвіду організації педагогічного моніторингу, впровадження якого могло бути корисним у вирішенні цієї важливої науково-практичної проблеми. Моніторинг розглядався в них як спосіб отримання інформації для її подальшого використання в різних напрямках освітньої діяльності: в навчанні, вихованні, розвитку студентів, в управлінні освітою на різних рівнях: регіональному, муніципальному, рівні освітнього закладу, навчального предмета і конкретного студента [5, с. 115].

У 90-х роках минулого століття в Україні функціонували такі заклади морської освіти:

- у Херсонській області – Херсонське морехідне училище імені лейтенанта Шмідта, яке було реорганізовано у морський коледж; приватний Херсонський морський інститут;

- у Одеській області – Дунайський навчально-консультаційний пункт, який працював у регіоні з 1994 року, Одеське вище інженерне морське училище, яке з 1991 року (постанова № 207 Кабінету Міністрів СРСР) реформовано в Одеську державну морську академію (далі ОДМА)); Маріупольський факультет ОДМА;

- у Київській області – Київське вище професійне училище водного транспорту [6, с. 162].

Вперше моніторинг у незалежній Україні почали практично організовувати і проводити на початку 1990-х років у зв'язку з упровадженням педагогічних нововведень, відстеження ефективності яких стало обов'язковою умовою інноваційної діяльності, оскільки подібні експерименти завжди супроводжуються певним ризиком.

У той час гостро відчувалася потреба в державному моніторингу якості освіти. Однак усі спроби його створення в Україні тоді не вийшли на рівень їх практичної реалізації, хоча національні системи оцінки якості освіти у багатьох європейських країнах були створені вже до початку 1980-х років.

Звіти з навчальної діяльності Херсонського морського коледжу (1992–1993 рр.) засвідчують, що особливістю системи моніторингу навчальних досягнень курсантів є пріоритет зовнішньої сторони системи освіти та слабо відображені її внутрішні ознаки.

Так, анкета для курсантів призначалася для збору інформації про них, їх родини і школи, в яких вони навчалися; курсанти відповідали на питання про кількість книг у них вдома, про ресурси, якими володіє їхня сім'я, про спілкування з батьками у зв'язку з навчанням; більше половини запитань анкети стосувалися обсягу і характеру читання: які книги читають курсанти після занять у коледжі, яке їхнє ставлення до читання і використання бібліотеки тощо.

Анкета для педагога дозволяла отримати інформацію про демографічні характеристики викладачів, а також про деякі аспекти їх роботи загалом та роботи з дисципліни зокрема. Анкета для батьків містила питання, що стосувалися занять із дитиною, підготовки її до коледжу та ін. [1, с. 7].

Наприкінці 90-х років моніторинг навчальних досягнень курсантів у морських навчальних закладах характеризувався використанням тестів. Так, у наказі з навчальної діяльності (1995–1996 рр.) зазначено, що тести розробляються на основі таких принципів: адекватність охоплення навчального матеріалу, перевірка змісту і видів навчальної діяльності, максимальної відповідності змісту дисциплін нормам Міжнародної морської організації; забезпечення зв'язку з ними тестів; значущість змісту перевіряється з точки зору розвитку математичної та природничо-наукової освіти, відповідності віковим особливостям курсантів, для оцінки досягнень яких розроблявся тест; відповідності вимогам, що висуваються до масових досліджень [4, с. 10].

Уперше було зазначено, що основними показниками результатів навчання виступають не ступені освоєння навчальних програм, а спроможність застосовувати предметні знання і вміння в ситуаціях, що вимагають здатності узагальнювати, міркувати, робити висновки, приймати рішення і продуктивно діяти [4, с. 11].

Також у звітах Херсонського морського коледжу (1994–1995 рр.) описано процедуру підготовки та проведення моніторингу. Здобувачі освіти стають безпосередніми учасниками дослідження у навчальному закладі. При визначенні термінів керівник моніторингу повинен враховувати можливі ризики, пов'язані з надмірним навантаженням на курсантів та педагогічних працівників внаслідок збігу кількох контрольно-вимірювальних заходів (державна підсумкова атестація, комплексна контрольна робота тощо). Термін проведення зовнішнього моніторингу має бути узгодженим із закладами освіти і визначеним у графіку проведення моніторингу [2, с. 12].

А. Н. Майоров виділяє такі основні етапи моніторингу:

- підготовка моніторингу (формулювання проблеми, що досліджується; визначення мети та завдання моніторингу; розрахунок і формування вибірки, оцінка її репрезентативності тощо);
- проведення моніторингового дослідження (відповідно до форм та методів);
- збір та оброблення результатів моніторингового дослідження;
- аналіз та інтерпретація результатів моніторингового дослідження;
- оприлюднення результатів моніторингу [3, с. 57].

Автор виокремлює такі методи моніторингового дослідження: опитування різних груп респондентів; тестування; аналіз статистичних даних про стан освіти за встановлення формами; статистичний аналіз даних; аналіз документів закладів освіти, їх засновників [3, с. 52].

Аналіз архівної літератури дав змогу визначити основні критерії проведення моніторингу навчальних досягнень курсантів морських навчальних закладів:

- моніторингове дослідження може проводитись в усній та письмовій формі;
- під час моніторингового дослідження можуть використовуватися фронтальна, групова або індивідуальна робота учасників дослідження;
- у звіті після моніторингу обов'язково вказуються критерії, показники та індикатори, шкали, використані для визначення результатів моніторингу, а також методика, застосована для їх обрахунків;
- звіт може містити таблиці, діаграми, графіки та інші форми узагальнення інформації;
- у разі проведення зовнішнього моніторингу із застосуванням комп'ютерної техніки місце його проведення визначається за місцем знаходження відповідної техніки.

Висновки. У результаті аналізу архівних документів та опублікованих матеріалів можна зробити висновок, що моніторинг навчальних досягнень курсантів морських навчальних закладів уперше в незалежній Україні почали практично організовувати і здійснювати на початку 1990-х років у зв'язку із запровадженням педагогічних нововведень, відстеження ефективності реалізації яких стало обов'язковою умовою інноваційної діяльності, оскільки вона завжди супроводжується певним ризиком. Гостро відчувалася потреба в державному моніторингу якості освіти. Однак усі спроби його створення тоді не вийшли на рівень їх практичної реалізації, хоча у багатьох європейських країнах національні системи оцінки якості освіти функціонували вже до початку 1980-х років.

У розглянутих нами документах другої половини 90-х років ХХ ст. уперше було зазначено, що основними показниками результатів навчання виступають не ступені освоєння навчальних програм, а спроможність застосовувати предметні знання і вміння в ситуаціях, що вимагають здатності узагальнювати, міркувати, робити висновки, приймати рішення і продуктивно діяти.

Перспективи подальших досліджень нами вбачаються у розкритті особливостей моніторингу навчальних досягнень студентів морських навчальних закладів на початку ХХІ століття.

Список використаних джерел:

1. Звіт про навчально-виховну діяльність Херсонського морського коледжу, 1992–1993 р.р. *Державний архів Херсонської області (ДАХО)*. Ф. 4529. Звіти про діяльність коледжу, 1992–1993 рр. Оп. 4. Спр. 18. 30 арк.
2. Звіт про навчально-виховну діяльність Херсонського морського коледжу, 1994–1995 р.р. *ДАХО*. Ф. 4529. Звіти про діяльність коледжу, 1994–1995 рр. Оп. 7. Спр. 2. 10 арк.
3. Майоров А.Н. Мониторинг в образовании. Москва : Интеллект Центр, 2005. 424 с.
4. Накази та постанови про навчально-виховну діяльність Херсонського морського коледжу, 1995–1996 р.р. *ДАХО*. Ф. 2213. Накази та постанови, 1995–1996 рр. Оп. 11. Спр. 4. 124 арк.
5. Терентьева Н. Эволюция окремих базових понять університетської освіти (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*. 2014. № 24 (317). С. 113–119.
6. Ходаковський В. Ф. Історія морської освіти України. Херсонський державний морський інститут. Херсон : Олді-плюс, 2007. 323 с.

References:

1. Zvit pro navchalno-vykhovnu diialnist Khersonskoho morskogo kolledgy, 1992–1993 r.r. [Report on the educational activities of the Kherson maritime college, 1992–1993]. Fund 4529. Reports about academic activities, 1992–1993. Inventory 4. File. 18. Central State Historical Archive of Kherson region, Kherson [in Russian].
2. Zvit pro navchalno-vykhovnu diialnist Khersonskoho morskogo kolledgy, 1994–1995 r.r. [Report on the educational activities of the Kherson maritime college, 1994–1995]. Fund 4529. Reports about academic activities, 1994–1995. Inventory 7. File. 2. Central State Historical Archive of Kherson region, Kherson [in Russian].
3. Maiorov, A. N. (2005). *Monitoring v obrazovanii* [Pedagogical monitoring]. Moskva: Intellekt Centr [in Russian].
4. Nakazy pro navchalno-vykhovnu diialnist Khersonskoho morskogo kolledgy, 1995–1996 [Orders and resolutions on the educational activities of the Kherson maritime college, 1995–1996]. Fund 2213. Orders and resolutions about academic activities, 1995–1996. Inventory 11. File. 4. Central State Historical Archive of Kherson region, Kherson [in Russian].
5. Terentieva, N. (2014). *Evoliutsiia okremykh bazovykh poniat universytetskoï osvity (druha polovyna XX – pochatok XXI stolittia)* [Evolution of some basic concepts of university education (second half of the XX – beginning of the XXI century)]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia Pedagogichni nauky*, 24 (317) [in Ukrainian].
6. Khodakovskiy, V. F. (2007). *Istoriia morskoi osvity Ukrainy. Kherson derzhavnii morskii institute* [History of maritime education in Ukraine. Kherson state maritime institute]. Kherson: Oldi-plus [in Ukrainian].

Kutsenko I. V.,

orcid.org/0000-0001-5347-4101

IMPROVEMENT OF MONITORING STUDENTS` EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS IN MARINE EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN 1990–1999 YEARS OF XX CENTURY

The article highlights the features of the cadets` academic achievements monitoring in maritime educational institutions in 1990-1999 of the XX century. Orders, reports, the content of which is related to the educational activities of maritime educational institutions in general and monitoring, are analyzed. Analysis of the historical literature showed that the monitoring of cadets` academic achievements in maritime educational institutions began to improve in 90-s XX century. For the first time monitoring in independent Ukraine began to organize and conduct only in the early 1990s in connection with the introduction of pedagogical innovations, monitoring the effectiveness of which has become mandatory. condition of innovation, always accompanied by a certain risk. There was an urgent need for state monitoring of the quality of education. National systems for assessing the quality

of education, in comparison with their organization and content with monitoring, were established in many European countries in 1980s. Knowledge and skills in situations that require the ability to generalize, reason, draw conclusions, make decisions and act productively. The author identifies three relatively independent stages, in which historians have made a significant evolution in the analysis of the main stages of reforming maritime education in Ukraine. First, it is the second half of the 1990s, when the work of researchers reflected the need to change higher education and the expansion of its international relations; secondly, the stage of radical reform of the domestic higher education system, when the idealization of Western educational standards was often found in the works of historians; third – the period of stabilization of forms and methods of reforming Ukrainian education in the second half of the 90s.

Key words: monitoring, maritime education, educational achievements, cadets, programmed control, marks, program, reports on educational work.

Дата надходження статті: 12.10.2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Рябуха І.М.

УДК 371.398

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi46.135>

Мамренко М. А.,
orcid.org/0000-0003-4434-6620

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ШКОЛА ЯК ПРЕДМЕТ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті здійснено аналіз науково-педагогічної школи як предмета історико-педагогічного дослідження. Розглянуто основні підходи до визначення понять «наукова школа», «науково-педагогічна школа». Висвітлено методи дослідження наукової школи (метод теоретичного аналізу і синтезу, метод класифікації), подано перелік ознак науково-педагогічних шкіл (розробка нових оригінальних напрямків науки; спільність основних науково-дослідних завдань, які вирішуються науковою школою; спільність провідного принципу і методичного прийому вирішення поставленого науково-дослідного завдання; навчання молодих поколінь учених основам майстерності наукової творчості), проаналізовано основні аспекти діяльності науково-педагогічної школи (педагогічний, виробничий, культурологічний) з метою опису її сутнісних характеристик. Виділено специфічні риси у визначенні сутності науково-педагогічної школи. Виокремлено істотні ознаки, які дозволяють ідентифікувати наукову школу як явище (апробовані механізми в наступності, формування традицій, індивідуальний педагогічний стиль діяльності представників науково-педагогічної школи), а також розкрито основні її функції, а саме: виробництво наукових знань (дослідження і навчання); поширення наукових знань (комунікація); підготовка обдарованих вихованців (відтворення). Висвітлено специфічні принципи ефективної діяльності науково-педагогічної школи, схарактеризовано критерії та показники її сформованості для дотримання єдності підходів у визначенні сутності даного поняття, до яких належать: захист дисертації, наявність відкриттів, видання монографій, тощо. Визначено перспективи подальшого дослідження: з'ясування генези, розвитку і теоретико-методологічних засад науково-педагогічних шкіл у закладах вищої освіти Херсонщини.

Ключові слова: наукова школа, науково-педагогічна школа, науково-дослідна діяльність, дослідницький колектив.